

תוכנית לימוד לסמיכה לרבנות ללא היתר הוראה

12832

"מורנו" להחזיר עטרה ליושנה

סמיכה לרבנות ללא היתר הוראה

מכון גבוה
ללימודי היהדות
ירושלים

יסודות איסור הנאה ממעשה נכרי

שנעשה עבור ישראל בשבת

מה נחשב עבור ישראל?

שיעור מספר 2

בשיעור הקודם עסקנו בעצם איסור האמירה לנכרי לעשות מלאכה בשבת. עתה אנו עוברים לעסוק באיסור ההנאה שגזרו חז"ל על מלאכות שעשה נכרי בשבת. חז"ל אסרו ליהנות ממלאכות שנכרי עשה עבור ישראל בשבת. הגדרה זו טומנת בחובה שני קריטריונים חשובים – א. צריך שהמלאכה תעשה עבור ישראל. ב. אסור ליהנות מהמלאכה. בשיעור הקרוב נגדיר מה נחשב "נעשה עבור ישראל". בשיעור הבא נעסוק בהגדרת הנאה מהמלאכה. ראשית נכיר את הגזירה. לאחר מכן נבחן האם ישנה גזירה גם במידה והמלאכה לא נעשתה עבור ישראל. עיקר הדף יעסוק בהגדרת מה נחשב נעשה עבור ישראל במישורים הבאים –

1. האם היכרות אישית או נוכחות משפיעה על הגזירה?
2. אם הנכרי עשה עבור עצמו, לכאורה הגזירה לא תחול. מהן גבולות ההיתר?
3. איך נגדיר "נעשה עבורו" כאשר המלאכה נעשית בשביל אנשים רבים?
4. האם מלאכה הנעשית עבור אדם אחד תיאסר על אדם אחר?

א. הגדרת הגזירה

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קכב עמוד א

משנה. נכרי שהדליק את הנר - משתמש לאורו ישראל, ואם בשביל ישראל - אסור. מילא מים להשקות בהמתו - משקה אחריו ישראל, ואם בשביל ישראל - אסור. עשה נכרי כבש לירד בו - יורד אחריו ישראל, ואם בשביל ישראל - אסור. מעשה ברבן גמליאל וזקנים שהיו באין בספינה, ועשה נכרי כבש לירד בו, וירדו בו רבן גמליאל וזקנים.

מהמשנה עולה שאם נכרי עשה מלאכה האסורה בשבת בשביל עצמו – מותר ליהודי להנות ממלאכה זו. אך אם הוא עשה את המלאכה לצורך ישראל – אסור. המשנה מביאה שלושה איסורים – הדלקת נר, מילוי מים מבאר, ובניית כבש.

הגמרא מציגה מדוע יש צורך לפרט את שלוש המקרים –

גמרא. וצריכא, דאי אשמעינן נר - משום דנר לאחד נר למאה, אבל מים - ליגזר דילמא אתי לאפושי בשביל ישראל. וכבש למה לוי? - מעשה דרבן גמליאל וזקנים קמשמע לן.

הדלקת תאורה מסייעת לכל מי שבסביבה, לעומת מים, שהמים ששותה אחד האחר לא יכול לשתות. לגבי החידוש הנובע ממעשה ברבן גמליאל הגמרא תדון בהמשך.

במסכת ביצה מובא דין מקביל לגבי יום טוב. שם רש"י ביאר –

רש"י מסכת ביצה דף כד עמוד ב

ולערב אסורין בכדי שיעשו - כדי שלא יהנה ממלאכת יום טוב

רש"י אומר שחז"ל הטילו איסור כדי שלא יהנה ממלאכה שנעשתה ביום טוב. תוספות מקשים על רש"י שזה פשוט לא נכון –

תוספות מסכת ביצה דף כד עמוד ב

הקשה הר"י לפרש"י דפירש דלכך בעינן כדי שיעשו כדי שלא יהנה ממלאכת יום טוב, אי"כ המבשל בשבת בשוגג אמאי יאכל, הא נהנה ממלאכת שבת?

ר"י מקשה על רש"י – הרי מעשה שבת של ישראל מותר בהנאה (לפחות לפי חלק מהתנאים). בפרטי הדין הזה נעסוק בפעם אחרת). לפי רש"י, שאסור להנות ממעשה שבת של נכרי, על אחת כמה וכמה שאסור להנות ממעשה שבת של ישראל!

לכן בעלי התוספות הסבירו את הגזרה אחרת -

אלא ודאי אין זה הטעם אלא הטעם שמא יאמר לנכרי לך ולקט

תוספות אומרים שהטעם הוא שאם נתיר לישראל להנות מהמלאכה שעשה הנכרי, בפעם הבאה הוא עלול להורות לנכרי לעשות את המלאכה. א"כ לפי בעלי התוספות זו גזרה שמא יעבור על איסור אמירה לנכרי.

וכך גם נימק הרמב"ם את הגזירה -

רמב"ם הלכות שבת פרק ו הלכה ח

ישראל שאמר לגוי לעשות לו מלאכה זו בשבת, אף על פי שעבר, ומכין אותו מכת מרדות, מותר לו ליהנות באותה מלאכה לערב אחר שימתין בכדי שתעשה. ולא אסרו בכל מקום עד שימתין בכדי שיעשו אלא מפני דבר זה, שאם תאמר יהא מותר מיד שמא יאמר לגוי לעשות לו וימצא הדבר מוכן מיד, וכיון שאסרו עד שימתין בכדי שיעשו לא יאמר לגוי לעשות לו, שהרי אינו משתכר כלום, מפני שהוא מתעכב לערב בכדי שיעשה דבר זה שנעשה בשבת.

הרמב"ם מסביר שמטרת הגזירה היא למנוע את האינטרס באמירה לנכרי לעשות את המלאכה.

איך רש"י עונה על קושיית התוספות? הרשב"א נדרש לשאלה זו -

חידושי הרשב"א מסכת ביצה דף כד עמוד ב

ורש"י ז"ל פירש - אסורין לערב כדי שלא יהנה ממלאכת י"ט וגם זה צריך עיון, דמי עדיף מה שעשה על ידי נכרי ביום טוב, ממלאכת שבת שעושין על ידי ישראל, והמבשל בשבת לרבי מאיר יאכל חבירו אפילו ביומו...! ויש לומר דבזה יש להחמיר גזירה שמא יאמר לו לקט והבא לי, דאמירה לנכרי קילא להו לאינשי, ובכל דבר שהוא קל לעשותו... החמירו, ואפילו לערב אסור עד כדי שיעשו

הרשב"א כתב שלפי רש"י הטעם שאסרו הנאה ממלאכה שעשה נכרי הוא מכיוון שאמירה לנכרי קלה בעיני אנשים. לכאורה זהו אותו הטעם שכתבו הרמב"ם והתוספות! בביאור הלכה דן האם לפסוק כרש"י או כתוספות, ושם הוא מעיר על כך -

ביאור הלכה סימן תקטו

ממה שהזכיר הרמב"ם הטעם "שמא יאמר" אין הוכחה כלל (שסובר כתוספות), להמעין ברשב"א וריטב"א ומאירי שכתבו דגם לרש"י, דהטעם שלא יהנה, היינו נמי דאם יהנה גזרינן שמא יאמר, ובזה מתרצים קושית ר"ת על רש"י, אם כן גם דברי הרמב"ם יוכל להתפרש כן וקאי בשיטת רש"י

מתברר שהמחלוקת היא כך -

חז"ל אסרו הנאה מהמלאכה שנכרי עשה ביום טוב, מכיוון שאמירה לנכרי קלה בעיני אנשים, ואם נתיר הנאה מהמלאכה, סופם שיצוו את הנכרי לעשות את המלאכה.

אמירה זו מוסכמת על כל הדעות.

השאלה היא - כיצד להגדיר מה כלול באיסור ומה לא -

לפי רש"י - הגדרת הגזירה היא "שלא יהנה ממלאכת יום טוב".

לפי תוספות - הגזירה מוגדרת לפי הטעם - רק כאשר היתר ההנאה עלול להוביל לאמירה לנכרי האסורה, יש לאסור את ההנאה.

❖ **הרחבות - נפקא מינה בין הגדרת רש"י ותוס' את איסור הנאה ממלאכת נכרי בשבת**

❖ **הרחבות - האם יש כאן גזירה לגזירה, מדוע החמירו במעשה שבת של נכרי יותר ממעשה שבת של ישראל?**

נחזור להגדרת הרמב"ם את הגזירה -

רמב"ם הלכות שבת פרק ו הלכה ב

גוי שעשה מלאכה מעצמו בשבת - אם בשביל ישראל עשה אותה, אסור ליהנות באותה מלאכה עד מוצאי שבת, וימתין בכדי שתעשה ואם בשביל עצמו בלבד עשה מותר ליהנות בה בשבת.

הרמב"ם מגדיר כאן את הגזירה. ננתח את העולה מדבריו -

"גוי שעשה מלאכה מעצמו" – את זאת אומר הרמב"ם בכדי לחדד שהגזירה חלה גם אם לא הייתה אמירה לנכרי.
"אם בשביל ישראל עשה אותה" – כפי שנאמר במשנה, הגזירה בתוקף רק אם המלאכה נעשתה עבור ישראל.
"אסור ליהנות באותה מלאכה" – האיסור הוא ליהנות מתוצאות המלאכה.
עלינו להגדיר כיאות את שני הדברים הללו – מה נחשב עשייה עבור ישראל, ומה נחשב הנאה מהמלאכה.
בשיעור זה נעסוק בשאלה הראשונה – מה נחשב שנעשה עבור ישראל?
❖ **הרחבות – האם יש גזירה כאשר המלאכה לא נעשתה עבור ישראל?**

ב. מעשה ברבן גמליאל

במשנה מסופר –

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קכב עמוד א

עשה נכרי כבש לירד בו - יורד אחריו ישראל, ואם בשביל ישראל - אסור. מעשה ברבן גמליאל וזקנים שהיו באין בספינה, ועשה נכרי כבש לירד בו, וירדו בו רבן גמליאל וזקנים.
הנכרי בנה כבש עבור הספינה בה שהה רבן גמליאל. בגמרא מובאת ברייתא הנראית כסותרת להיתר המשתמע ממעשה זה –
תנו רבנן: נכרי שליקט עשבים - מאכיל אחריו ישראל, ואם בשביל ישראל - אסור. מילא מיס להשקות בהמתו - משקה אחריו ישראל, ואם בשביל ישראל - אסור. במה דברים אמורים - שאין מכירו, אבל מכירו - אסור.
מכך משמע שאם ישראל מוכר לנכרי, אסור לו ליהנות מהמלאכה. האם רבן גמליאל לא היה מוכר לנכרי שבנה את הכבש? הגמרא מבררת -
אמר מר במה דברים אמורים - שאין מכירו, אבל מכירו - אסור. הא רבן גמליאל מכירו הוה! - אמר אביי: שלא בפניו הוה. רבא אמר: אפילו תימא בפניו, נר לאחד נר למאה.

אביי ורבא מציעים שני תירוצים –

תירוץ של אביי – הכבש נבנה שלא בנוכחותו של רבן גמליאל.

תירוץ של רבא – גם אילו הייתה הפעולה נעשית בנוכחותו של רבן גמליאל היה מותר לו ליהנות ממנה, מכיוון שהפעולה האחת שירתה מוטבים רבים.
הראשונים והפוסקים הגדירו את רוב ההגדרות ל"נעשה עבור ישראל" על ידי העמקה במעשה זה ובתירוצי האמורים.

נפתח בדברי רבא. לאחר מכן נברר האם דברי אביי התקבלו להלכה, ולאחר מכן נעבור לדברי אביי.

נר לאחד נר למאה – מלאכה אחת הנעשית עבור רבים

רש"י פירש את דברי רבא –

רש"י מסכת שבת דף קכב עמוד א

נר לאחד נר למאה - כבש לאחד כבש למאה, אבל גבי עשבים, כשהוא מכירו - מרבה בשבילו.

כאשר נכרי קוטף עשבים לבהמתו, אם הוא רוצה לספק עשבים לישראל, עליו לקטוף עשבים נוספים. כל קטיפה היא מעשה איסור נפרד, הנעשה במיוחד עבור ישראל. אך הנכרי בנה כבש אחד, והכבש הזה משמש את כולם. אם פעולה אחת מספיקה לכולם, זה לא נכון לומר עליה שהיא נעשתה עבור ישראל.
הגמרא עומדת על כך שלכאורה דברי רבא נסתרים מהמשנה –

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קכב עמוד א

תא שמע: עיר שישראל ונכרים דרין בתוכה והיתה בה מרחץ המרחצת בשבת, אם רוב נכרים - מותר לרחוץ בה מיד, אם רוב ישראל - ימתין בכדי שיחמו חמין! - התם, כי מחממי - אדעתא דרובא מחממי.

הקושיה התבססה על הבנה שאם מלאכה אחת נעשתה עבור כולם, אין בה שום איסור. ממילא אם עושים פעולה אחת של הרתחת המים עבור כולם, אין סיבה לאסור. מתברר שכאשר עושים פעולה עבור רבים, זה לא נכון לומר שעושים אותה עבור "כולם". הפעולה נעשית עבור הרוב, והיתר נספחים, ואין זה נחשב שהפעולה נעשתה עבורם.

לקולא המשמעות היא שאם רוב העיר נכרים, זה שגם ישראל משתמשים לא אומר שהפעולה נעשתה עבור קבוצת המיעוט, ולכן מותר ליהנות ממנה.

לחומרה המשמעות היא שאם הרוב ישראל, גם אם הפעולה נעשית גם עבור הנכרים, היא תהיה אסורה בהנאה.

וכך פסקו הפוסקים –

רמב"ם הלכות שבת פרק ו הלכה ד

... דבר שאין בו להרבות ולמעט כגון נר וכבש הואיל ועשה בשביל עצמו נהנה אחריו ישראל בשבת ואף על פי שהוא מכירו

ובהלכה ז –

עיר שישאל וגוים דרין בתוכה והיתה בה מרחץ המרחצת בשבת, אם רוב גוים מותר לרחוץ בה למוצאי שבת מיד, ואם רוב ישראל ימתין בכדי שיחמו חמין, שבשביל הרוב הוחמו, מחצה למחצה ימתין בכדי שיחמו חמין וכן כל כיוצא בזה.

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שכה סעיף יא

ליקט א"י עשבים לצורך בהמתו – אם אינו מכירו, מאכיל אחריו ישראל... אבל אם מכירו, אסור. וכן בכל דבר דאיכא למיחש שמא ירבה בשבילו; אבל בדבר דליכא למיחש שמא ירבה בשבילו, כגון שהדליק נר לעצמו או עשה כבש לירד בו, שבנר אחד ובכבש אחד יספיק לכל, אפ"י מכירו, מותר.

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שכו סעיף יג

עיר שישאל וא"י דרים בה ויש בה מרחץ רוחצת בשבת, אם רוב א"י, מותר לרחוץ בה במו"ש מיד, ואם רוב ישראל, או אפילו מחצה על מחצה, אסור למוצאי שבת עד כדי שיוחם.

מלאכה הנעשית עבור הנכרי ומוטבים בודדים

רבא עסק במלאכה הנעשית עבור רבים. כאשר אדם אחד עושה מלאכה עבור רבים, מסתבר שהוא ממוקד בצורך של רוב המוטבים, ופחות בצורכו האישי. האם התמונה משתנה כאשר המוטבים הם רק הנכרי עצמו ועוד מוטבים בודדים? הראשונים בחנו את השאלה הזאת דרך המעשה הבא –

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קכב עמוד ב

שמואל איקלע לבי אבין תורן, אתא ההוא נכרי אדליק שרגא. אהדרינהו שמואל לאפיה. כיון דחזא דאייתי שטר וקא קרי, אמר: אדעתא דנפשיה הוא דאדליק. (תרגום: שמואל נקלע לבי אבין תורן (שם מקום). בא נכרי והדליק נר. הסב שמואל את פניו. כיוון שראה שמואל שהביא שטר וקרא, אמר (בלבו): לעצמו הדליק)

במה מדובר? האם שמואל חשב שהנכרי הדליק את הנר עבורו, ולבסוף הבין שהדליק את הנר בשביל עצמו? הרשב"א דן בשאלה זו –

חידושי הרשב"א מסכת שבת דף קכב עמוד א

עשאו גוי לצורך עצמו, אפילו היו שם כמה ישראלים – מותר, דלעולם עיקר כוונתו אינה אלא לעצמו, וכדמוכח בעובדא דשמואל, דההוא מעשה היכי דמי? אי רובא גוים הו, אמאי אהדרינהו שמואל לאפיה מיניה? ואי רובא ישראל הו, אי נמי מחצה על מחצה, כי אייתי שטרי וקא קרי בהו מאי הוי? אלא שמע מינה דכל שהוא עצמו משתמש בו שרי וכן פירש רש"י ז"ל.

הרשב"א מניח שמדובר במקום ציבורי, וא"כ לא סביר לומר שהנכרי הדליק רק עבור שמואל. ממילא מתברר שגם אם הנכרי הדליק את הנר עבור יהודים רבים, אם הוא הדליק גם בשביל עצמו, מותר לכל היהודים ליהנות מזה

ולפי מה שכתבתי דכשהגוי העושה משתמש בו אפילו עושה לצרכו ולצורך ישראל מותר, אני מגמגם קצת מהא דאקשינן מדרבן גמליאל והא רבן גמליאל מכירו הוה והוצרך אביי לאוקומי בשלא בפניו ורבא מטעמא דנר לאחד נר למאה, דאלמא לאביי אי בפניו אסור ולרבא במידי דאיכא לאפושי בשביל ישראל אסור ואף על גב דההוא לצורך ישראל ולצרכו הוה, ומעתה ההיא דשמואל לא הויה ראייה דההיא נר הוה ונר לאחד נר למאה!!

וי"ל דשאני רבן גמליאל דכיון דנשיא ושר היה עיקרו משום דידיה הוה..... וי"ל עוד דשמא אותו גוי שעשה את הכבש לא מאותן שהיו בספינה הצריכין לירד היה, אלא היה אחר שלא היה בספינה כדי שירדו משם הבאים בספינה.

הרשב"א מקשה – אם מה שנעשה עבור הנכרי עצמו ועבור ישראל מותר בהנאה, למה הגמרא חשבה שהשימוש בכבש נאסר על רבן גמליאל? הרשב"א מתרץ שני תירוצים –

1. מכיון שרבן גמליאל היה נשיא, גם אחרי שהכבש נעשה עבור הנכרי עצמו, ברור שהוא נעשה בעיקר עבור הנשיא (לכאורה הסברא היסודית היא שאם אדם עושה פעולה עבור עצמו ועבור אחרים, הוא מתייחס לצורך שלו עצמו בפעולה, והאחרים טפלים ביחס אליו עצמו. זה נכון כל עוד אין סיבה להניח שהפעולה נעשית בעיקר עבור האחר. לדוגמא אם האחר הוא הנשיא, מובן למה גם מבחינת העושה, היא נעשית בעיקר עבורו)

2. הרשב"א אומר שאה"נ – הגמרא לא אמרה שהנכרי עצמו ירד בכבש. יתכן והבונה כלל לא היה זקוק לכבש, ובנה אותו עבור אנשים הנמצאים בספינה, שהוא לא נמנה עליהם. הרשב"א מביא את הנ"מ הגדולה שיש בין האפשרויות –

ומכל מקום לפי תירוץ זה (הראשון) בעבד ושפחה המביא מים לצרכו ולצורך ישראל אדוניו אסור דעיקרו משום אדוניו הוא

כמובן שהמשרת עושה את הפעולה בשביל המעסיקים, גם אם הוא עצמו נהנה ממנה. לסיכום דברי הרשב"א – אם נכרי עושה פעולה לצרכו, מותר לישראל להנות ממנה, אפילו אם הנכרי מודע לכך שמלאכתו מסייעת לישראל, מכיון שבסופו של דבר אדם דואג קודם כל לעצמו. מצד שני, אין זה מתיר כל מצב שהמלאכה נעשית גם עבור ישראל וגם עבור עצמו! יש מצבים בהם ברור שהעושה לצורך עצמו טפלה לעושה לצורך ישראל. היתר כעין של הרשב"א מובא במהרי"ל –

שו"ת מהרי"ל סימן קט

ובמקום שותי שכר יש נוהגין היתר להביא הגוי שכר בלא ערוב, וסומכין שהגוי עצמו שותה ג"כ כמו שפחה שבבית ואפי" הכי יש נמנעים, וישר כחם

המהרי"ל לא כותב שאסור לסמוך על ההיתר, אך נותן יישר כוח למי שלא סומך עליו. אך נראה שדברי הרשב"א אינם מוסכמים. הרמב"ם מסביר מדוע המשנה פירטה את כל המקרים שפירטה –

פירוש המשנה לרמב"ם מסכת שבת פרק טז משנה ח

אלו השמיענו מלא מים, היינו אומרים – בזה בלבד אם בשביל ישראל אסור, שאנו חוששין שמא יוסיף למלאת בשבילו, אבל נר, אפילו הדליק בשביל ישראל ובשבילו – יהיה מותר

כלומר, המשנה טרחה לפרט גם את המקרה של הבור וגם את המקרה של הנר כדי שיהיה ברור לחלוטין שאם עשה מלאכה עבור עצמו ועבור ישראל – אסור ליהנות ממנה! אחרונים דייקו שזו כוונתו גם בהלכות –

רמב"ם הלכות שבת פרק ו הלכה ב

גוי שעשה מלאכה מעצמו בשבת – אם בשביל ישראל עשה אותה – אסור ליהנות באותה מלאכה עד מוצאי שבת וימתין בכדי שתעשה ... ואם בשביל עצמו בלבד עשה מותר ליהנות בה בשבת

מרכבת המשנה (חעלמא) הלכות שבת פרק ו הלכה ב

ואם בשביל עצמו בלבד. משמע דאם עשה בשביל עצמו ובשביל ישראל אסור ובגמרא וצריכא דאי אשמועינן נר משום דנר לאחד נר למאה אבל מים נגזור דלמא אתי לאפושי בשביל ישראל וכתב רבנו בפ"י המשנה וז"ל ואלו השמיענו מים היינו אומרים וכו' אבל נר אפילו הדליק בשביל ישראל ובשבילו מותר ע"כ. הרי דלא שרי אלא בשביל עצמו בלבד

❖ הרחבות – דיון נוסף בירושלמי ובפוסקים במחלוקת הרשב"א והרמב"ם

הביאור הלכה חשש לדברי הרמב"ם –

ביאור הלכה סימן רעו סעיף ב ד"ה ואם

מה נעשה שמדברי הרמב"ם בפ"י המשנה ובהלכותיו מוכח שאוסר גם בזה ומ"מ נראה דהסומך להקל בהדליק לצורך עצמו ולצורך ישראל כדברי הרשב"א וכפשטא דסוגיא דידן אין למחות בידו.

ואילו מהש"כ משמע כדברי הרשב"א –

שמירת שבת כהלכתה מהדורה תש"ע פרק ל' סעיף ס אות ב

...אפילו אם רובם יהודים, אבל ידוע שהנכרי עשה את המלאכה בעיקר לצורך עצמו, או לצורך נכרי אחר, כגון שהנכרי עצמו נהנה ממלאכתו מיד – דינה של המלאכה כאילו נעשתה בשביל נכרי

יישום ההיתר של הרשב"א

האם ניתן להתיר מתי בכל מצב שגם הנכרי עצמו נהנה ממלאכתו? נבחן את השאלה הזאת דרך התייחסות להבדל בין שני פסקים של ערוך השולחן.
כאן הוא יוצא בשצף קצף נגד מנהג מקובל –

ערוך השולחן אורח חיים סימן שכה סעיף כט

מכל מה שנתבאר יש לצווח על איזה מהעשירים שמחזיקים בביתם משרת או משרתת אינם יהודים שמעמידים בשבת הסאמעווא"ר בטענתם ההבליות שהא"י שותה ג"כ ועיקר כוונתו לעצמו ולא בשביל הישראל וזהו חוצפא כלפי שמיא שבאים להונות את ד' כביכול ומי לא יודע שאפילו אם כונת המשרת או המשרתת לעצמן מ"מ עיקר כונתם לשם הבני ביתו של הישראל כמו שהוא בכל ימי השבוע ויש שמלמדים אותם לומר השקר שכונתם בשביל עצמן ועוד דאפילו לו יהי' כן הא חיישינן שמא ירבה בשבילו ופשיטא שצריך עשב שקורין טיי יותר ואיסור גמור הוא ומחללים שבת וגדול עונם מנשא והמונע מזה תבא עליו ברכה.

וכאן הוא מגדיר מתי הקולא כן רלוונטית –

ערוך השולחן אורח חיים סימן רעו סעיף ט

ונהירנא בילדותי היו נוהגין בלילי שבת בחורף שהלילות ארוכין היו קורין לאינו יהודי לשאל לו רצונך בצנצנת יי"ש והיה אומר שרוצה והשיבו לו רצוננו ליתן לך אבל מה נעשה שא"א למצוא בחשך והיה מדליק נר ושותה היי"ש והולך לו והשתמשו לאורו ונראה דהיתר גמור הוא באינו יהודי שאינו רגיל בו וליכא למיחש שמערים ואף על גב דהישראל עושה הערמה בזה מ"מ מה איכפת לנו סוף סוף ההדלקה היא בשבילו בלבד משא"כ אם האיני יהודי הוא המערים הוה ההדלקה בשביל הישראל ואסור וזהו העיקר דאם לפי הבנתינו אינו כמערים לעשות טובה להישראל אלא בשביל עצמו עושה אפילו הוא בן בית מותר ואם לאו אפילו אינו בן בית אסור אלא דע"פ רוב יכול בן בית להיות כמערים ולכן יש להבין בזה.

קולא זו התקבלה למעשה –

נזר החיים (לרב חיים קנייבסקי שליט"א) עמוד קפד

סיפר לי אבי זצ"ל שפעם שכחו להדליק נרות בבית וקראו לגוי ואמרו לו : "אתה רוצה בירה?", אמר להם – כן! אמרו לו – היאך תשתה בחושך? והדליק את האור. ולאחר שגמר לשתות כיבה את האור. חזרו ואמרו לו – אתה רוצה עוד בירה? אמר להם – כן! אמרו לו – אבל איך תשתה בחושך? הדליק את האור, וכשגמר לשתות אמרו לו – עכשיו אל תכבה את האור, ודבר זה כבר מותר היה להם לומר

מהן גבולות ההיתר? נראה שההגדרה היא כך –

אם הנכרי מצידו עושה את המלאכה בשביל עצמו, מותר ליהנות ממנה, גם אם מבחינת ישראל היא נעשית בעיקר עבורו. לדוגמא במקרה של הבירה – הנכרי מדליק את האור כדי למצוא את השתיה. אותו לא מעסיק שהאור מסייע לישראל. נכון שמבחינת ישראל ההזמנה נועדה כדי שהאור ידלק, אחרת הוא לא רגיל להציע לאנשים ברחוב שתיה סתם. אך מה שמעניין אותנו הוא המניע של הנכרי, והמניע כאן היה כדי למצוא את השתיה.

אך אם הנכרי עושה את הפעולה בשביל ישראל, אין תועלת בערמה שעכשיו יעשה גם בשביל עצמו. לדוגמא במקרה של המשרת – המשרת רוצה להכין שתיה חמה למעסיק שלו. אך יש בעיה, שאם יעשה בשביל המעסיק, זה יאסר בהנאה. לכן אומרים למשרת שיכין גם בשביל עצמו. אך המניע הראשוני נותר בעינו – הוא עדיין פועל בעיקר בשביל המעסיק! לכן אין היתר ליהנות ממעשי הנכרי במצב שכזה. כנראה שהמצב של המהרי"ל פחות חד, ולכן הוא לא יצא נגד המקלים, אך נתן יישר כוח למחמירים.

ג. "שלא בפניו הוה" – ייעוד, היכרות ונוכחות

שאלה מקדמית – האם דברי אביי נפסקו להלכה?

ראינו לעיל את תירוצי אביי ורבה למעשה של רבן גמליאל –

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קכב עמוד א

אמר רב במה דברים אמורים - שאין מכירו, אבל מכירו - אסור. הא רבן גמליאל מכירו הוה! - אמר אביי: שלא בפניו הוה. רבא אמר: אפילו תימא בפניו, נר לאחד נר למאה.

כמוכן שיש לברר את דברי אביי, בין אם הם נפסקו להלכה ובין אם לאו. אך הבירור ההלכתי דורש לדעת אם הדברים התקבלו להלכה או לא.
כאמור לעיל, הכלל בפסיקת מחלוקות אביי ורבא ברחבי הש"ס הוא שהלכה כרבא אם לא מצוין אחרת. אף על פי כן, הראשונים כתבו שדברי אביי המובאים כאן הם להלכה –

חידושי הרשב"א מסכת שבת דף קכב עמוד א

רבא אמר אפילו תימא בפניו נר לאחד נר למאה, ומיהו ודאי מודה לאביי דכל שלא בפניו אפילו בדאיכא לאפושי בשביל ישראל ואפילו במכירו דשרי, ורבא אפילו בפניו קא אתי למישרי

הרשב"א מדייק בלשונו של רבא – רבא אמר 'אפילו תימא בפניו'. אם כך יש לפרש את דברי רבא כך – אמנם נכון הוא שאם המלאכה נעשתה שלא בנוכחותו של ישראל מותר לו ליהנות ממנה, אך ניתן ליישב את המעשה גם אם המלאכה נעשתה בנוכחותו.
המשמעות היא שרבא אומר שדברי אביי נכונים, אך רבא רצה לחדש היתר מחודש יותר. מכך עולה שדברי אביי הם הפשוטים יותר!
הרמב"ם כתב –

רמב"ם הלכות שבת פרק ו הלכה ג

... ליקט עשבים להאכיל לבהמתו מניח ישראל בהמתו לאכול מהן, והוא שלא יהא אותו הגוי מכיר לאותו ישראל שמא ירבה במלאכתו בשבילו ונמצא עושה בשביל ישראל, וכן כל דבר שאפשר להרבות בו לא יהנה בו בשבת אלא אם כן אינו מכירו.

הרמב"ם מתמקד בקריטריון של ההיכרות, ולא מזכיר את הנוכחות. מדוע?

מגיד משנה הלכות שבת פרק ו הלכה ג

ובדאי אפילו במכירו כל שלא בפניו שאין לחוש שמא ירבה בשבילו הוא מותר וכאביי וכ"כ ז"ל וגם זה אפשר שהוא נכלל בדברי רבינו שכל שאין לחוש שמא יעשה בשביל ישראל מותר.

ומכל מקום בהלכות לא הביאו הא דאביי

ואפשר שדעתם ז"ל דרבא לא מודה לאביי אלא תולה הכל במכירו וחילק בין דבר שיש בו כדי להרבות לדבר שאין בו

המ"מ מתלבט בין שתי ההצעות –

אפשרות אחת – דברי אביי מובנים מאליהם, ועל כן הרמב"ם לא ראה צורך לפרטם.

לחילופין הוא מציע שרבא חולק על אביי, והלכה כמותו.

מדוע מוצדק לטעון שדברי אביי מובנים מאליהם? על כך נעמוד בבואנו לברר את דברי אביי.

הט"ז דייק מלשון השולחן ערוך שהוא לא קיבל את דברי אביי –

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שכה סעיף יא

ליקט א"י עשבים לצורך בהמתו, אם אינו מכירו, מאכיל אחריו ישראל.... אבל אם מכירו, אסור.

ט"ז על שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שכה סעיף יא

אבל אם הכירו כו'. - אפילו שלא בפניו, כן דעת ב"י

ואילו ערוך השולחן הכריע חד משמעית כרשב"א –

ערוך השולחן אורח חיים סימן שכה סעיף יט

ויש לי ראייה לזה מלשון הרמב"ם בפ"י המשנה שכתב וז"ל: ודע כשיהיה אינו יהודי וישראל והוא יודעו ומכירו אסור לו להשקות בהמתו אחריו כי מפני הכרתו שמא ירבה בשאיבת המים בשבילו עכ"ל. הרי שכתב "כשיהיה א"י וישראל", כלומר – כשיהיו ביחד. ולשון המשנה מוכח ג"כ כן, מדתנן "משקה אחריו", "מאכיל אחריו", "יורד אחריו", ומהו לשון "אחריו"? אלא שלשון זה הוא כשעומדים ביחד, ומתחלה עושה זה, ואחריו עושה השני, דאל"כ הו"ל לומר "מילא מים להשקות בהמתו – מותר לישראל להשקות בהמתו". ולפ"ז נלע"ד ברור דהר"י והרמב"ם והרא"ש שלא כתבו זה מפורש זהו מפני שכיון שהעתיקו לשון המשנה ממילא מורה שהם ביחד

אך בכדי להבין את דבריהם כייאות, עלינו לברר את משמעות דבריו.

לגופם של דברים - ייעוד, היכרות ונוכחות

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קכב עמוד א

משנה. עשה נכרי כבש לירד בו - יורד אחריו ישראל, ואם בשביל ישראל - אסור. מעשה ברבן גמליאל וזקנים שהיו באין בספינה, ועשה נכרי כבש לירד בו, וירדו בו רבן גמליאל וזקנים.

גמרא. תנו רבנן: נכרי שליט עשבים - מאכיל אחריו ישראל, ואם בשביל ישראל - אסור. מילא מיס להשקות בהמתו - משקה אחריו ישראל, ואם בשביל ישראל - אסור. במה דברים אמורים - שאין מכירו, אבל מכירו - אסור. אמר מר במה דברים אמורים - שאין מכירו, אבל מכירו - אסור. הא רבן גמליאל מכירו הוה! - אמר אביי: שלא בפניו הוה.

נשים לב לשלושת הקריטריונים העולים מהקטע המצוטט - מהמשנה עולה הקריטריון של הייעוד של המלאכה. אם המלאכה נעשתה בשביל ישראל - אסור. מהברייתא עולה הקריטריון של ההיכרות בין הנכרי וישראל. אם הנכרי מכיר את ישראל - הנאתו אסורה. אבי העלה קריטריון שלישי - נוכחות. אם ישראל נוכח בעת שהנכרי מבצע את המלאכה - ההנאה אסורה.

על פניו יש פער גדול מאוד בין שלוש הקריטריונים הללו. גם הפוסקים כרשב"א לכאורה צריכים להתחשב בקריטריונים האחרים!

המגיד משנה שראינו לעיל איחד את הקריטריונים -

מגיד משנה הלכות שבת פרק ו הלכה ג

ובודאי אפילו במכירו כל שלא בפניו שאין לחוש שמא ירבה בשבילו הוא מותר

מצד אחד, אין זה סביר שהנכרי יבצע מלאכה עבור אדם שהוא לא מכיר. מצד שני, גם לא סביר שכאשר הנכרי מבצע פעולה, דעתו לבצעה עבור כל מכרו בעולם! לאור זאת כתב המגיד משנה כך - בעצם יש שאלה אחת - האם המלאכה נעשתה עבור ישראל זה? אם כן, ההנאה אסורה. הנוכחות וההיכרות הן רק אינדיקציות לכך שהנכרי ביצע את הפעולה עבורו. אם ישראל מוכר לנכרי, זה לא אוסר את ההנאה מהמלאכה, אם היא לא מתבצעת בנוכחותו, מכיוון שאין זה סביר שהיא נעשית עבורו. המגן אברהם ממשיך את הקו של המגיד משנה -

מגן אברהם סימן שכה סעיף קטן כח

אם מכירו אסור - וכתב הר"ן והמ"מ דאם עשאו שלא בפניו מותר דלא חיישינן שמא הרבו בשבילו ... ואם יודע שצריך לו - אפילו שלא בפניו אסור

❖ **הרחבות - ראיית המגן אברהם, וכיצד אביי מסביר את משנת המרחץ שהובאה לעיל?**

ראינו לעיל שערך השולחן פסק כדברי אביי. הוא פסק את הקריטריון של הנוכחות באופן גורף, וכך הסביר את המנהג שרווח אצלם -

ערך השולחן אורח חיים סימן שכה סעיף כא

והארכתי בזה לפי שזה מנהג רבים מישראל שהולכים למכריהם אינם יהודים בשבת לשתות חמים והמה מקורבים ומכירים זה את זה ולדברי רבינו הב"י איסורא קעבדי לכן בארנו דכיון דארבעה עמודי עולם התיירו זה יש לנו על מי לסמוך ובפרט בחששא דרבנן ולכן א"ש המנהג שלנו לפי שהא"י מכינים החמין שלא בפני ישראל

הביאור הלכה פתח מקבלת הנחת המ"מ והמג"א. מכך הוא הסיק שאין נפקא מינה משמעותית בפסיקה כאביי -

ביאור הלכה סימן שכה סעיף יא

ובאמת אין נ"מ בזה לדינא דאפילו אם נפסוק כהני רבוותא להקל, הלא כתב המ"א דדוקא אם אינו יודע הא"י שהישראל צריך לו דאל"ה אסור לכו"ע אף שלא בפניו דעיקר הטעם דמצרכי בפניו הוא כדי שידע שהישראל צריך וירבה בשבילו וא"כ כשיודע הא"י שהישראל צריך אסור אף שלא בפניו ובאינו יודע גם להט"ז וא"ר מותר [ואף דמשמע מהט"ז דסובר דלדעת המקילין בשלא בפניו מותר בכל גווני אין נראה להקל שתי קולות בהדי הדדי].

אך העיר שדבריהם קשים לאור הסוגיה!

ודברי המגן אברהם נפלאו ממני, דהא בכבש של ר"ג הלא ידע הא"י שצריכים להכבש לירד בו ואפ"ה קאמר אביי דלפיכך מותרים לירד משום דשלא בפניו עשאו. וגם מפשטות דברי הראשונים המקילין משמע דדוקא בפניו אסור ושלא בפניו מותר בכל גווני וסברא גדולה היא לענ"ד דבמה שידע הא"י שצריך הישראל אינו מוכרח שיכוין בשבילו דאטו יכוין בשביל כל מכירו ורק כשיודע שצריך וגם הוא בפניו נותן דעתו לכוין בשבילו

לסיכום -

הגמרא ביררה מדוע היה מותר לרבן גמליאל להשתמש בכבש שנבנה עבורו. אביי ענה שאם המלאכה נעשתה שלא בפני ישראל, מותר ליהנות ממנה. רבא תירץ שגר לאחד נר למאה. האם דברי אביי להלכה?

הרשב"א והר"ן דייקו מלשונו של רבא שהוא לא חלק על אביי. וממילא דברי אביי יתקבלו להלכה לשיטתם. הרמב"ם, הרי"ף והרא"ש לא הזכירו את דברי אביי. המגיד משנה התלבט האם זה נבע מכך שלא סברו כדבריו, או שחשבו שדבריו מובנים מאליהם. הט"ז דייק שהשולחן ערוך הבין שהם דחו את שיטת אביי. ערוך השולחן הוכיח מפירוש המשנה שהרמב"ם סבר שדברי אביי מובנים מאליהם, ופסק כמותו. האם המשמעות היא שמותר לישראל ליהנות ממלאכה שעשה נכרי שלא בפניו, אפילו אם הנכרי יודע שיש לישראל צורך במלאכה – המג"א כתב שבמקרה זה יהיה אסור ליהנות מהמלאכה, ומערוך השולחן משמע שמותר, ועל סמך זה לימד זכות על המנהג ליהנות ממלאכה שנכרים עשו שלא בפני ישראל, ומשמע שם שהנכרי ידע שהיהודים רגילים להגיע אליו, וסביר שהרבה במלאכה עבורם.

הנעשה עבור ישראל זה נאסר על ישראל אחר?

הגזירה, כפי שהוגדרה עד כה, אמרה שאסור לאדם שהמלאכה נעשתה עבורו ליהנות ממנה. אם מלאכה נעשתה עבור אדם מסוים, האם מותר לאחרים ליהנות ממנה? סוגיה מקבילה לסוגיה שלנו נמצאת במסכת ביצה (דף כ"ד). לא ניכנס לכל הפרטים שם, נתמקד בנקודה אחת –

תלמוד בבלי מסכת ביצה דף כד עמוד ב

אמר רב פפא: הלכתא: נכרי שהביא דורון לישראל ביום טוב, אם יש מאותו המין במחובר – אסור, ולערב נמי אסורין בכדי שיעשו. ואם אין מאותו המין במחובר, תוך התחום – מותר, חוץ לתחום – אסור. והבא בשביל ישראל זה – מותר לישראל אחר.

הגמרא סיימה באמירה שהאיסור הוא רק למי שהמלאכה נעשתה עבורו. רש"י מתקשה בדין הזה, ומציע שני פתרונות –

רש"י מסכת ביצה דף כה עמוד א

חוץ לתחום אסורין – לא שמעתי טעם מקובל בדבר, דאי משום מוקצה – אמאי מותר לישראל אחר, ואי משום שנעשה בו איסור בשבילו – אם כן לישראל אחר נמי אסור, דנכרי שהדליק את הנר בשבת תנן (שבת קכב, א): אם בשביל ישראל – אסור, ולא חלקו בינו לחברו? ויש לומר: דגבי איסור תחומין דרבנן – לא אחמור כולי האי, ודיין אם אסרוהו על זה (טעם אחר נראה לי: מחוץ לתחום אסורין – גזירה שמא ישלח בשבילו, והבא בשביל זה מותר לאחר – דליכא למגזר בה, שאינו מכירו).

לעניין של המוקצה לא ניכנס כרגע. אנחנו מתמקדים בנושא השני – רש"י מבין שפשט הגמרא אצלנו שמה שנעשה עבור ישראל מסוים נאסר לכל עם ישראל. אז למה בביצה נאמר אחרת? שתי אפשרויות – 1. תחומין, שהוא איסור דרבנן, פחות חמור. 2. באיסור הבאה ממקום אחר החשש שיעשה עבור אחר פחות שיך. בתוס' שם העתיקו את רש"י והתירוץ הראשון. לפי זה יוצא שאם נעשה איסור דאורייתא – תוצאתה אסורה לכל ישראל. ואם נעשה איסור דרבנן – נאסר רק על מי שנעשה עבורו.

והרמב"ן הציע ביאור אחר –

מלחמת ה' מסכת ביצה דף יג עמוד ב

נכרי שלקט עשבים ושמילא מים לבהמת ישראל זה או שעשה לו כבש בשבת, שכולן אסורין אף לישראל אחר.... ונראה לי שהטעם בתחומין דהבא בשביל ישראל זה מותר לזה לפי שהוא איסור שאינו שוה בכל לזה הוא חוץ לתחום ולזה שערב או שהוא סמוך למקומו מותר. וכיון שאינו אסור לכל ישראל לא אסרוהו אלא לזה שבא בשבילו, שלא ראו להחמיר כל כך בשל דבריהם, דהא לא מפרסמה כן, לא כשאר איסורין, דכל מילתא דתחומין אסור לזה ומותר לזה, הא אם נעשית בו מלאכה בשביל ישראל, אפילו של דבריהם – אסור לכל וטעם יפה הוא

הרמב"ן חלק על ההבחנה בין איסור דאורייתא ורבנן. וכתב שחילוק זה נכון רק באיסור תחומין, מכיוון שדבר שנמצא מחוץ לתחומו של האחד אינו מחוץ לתחום של אחר, ממילא לא שיך לגזור את הגזירה על כולם. מכיוון שלא גזרו על כולם, גזרו רק על מי שנעשה עבורו.

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן רעו סעיף א

א"י שהדליק את הנר בשביל ישראל, אסור לכל, אפי' למי שלא הודלק בשבילו.

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שכה סעיף י

א"י שמילא מים לבהמתו מבור שהוא רשות היחיד, לרשות הרבים, מותר לישראל להשקות מהם בהמתו; והוא שאין הא"י מכירו, דליכא למיחש שמא ירבה בשבילו; ואם מילא לצורך בהמת ישראל, אסור בכל מיני תשמיש אפילו ישראל אחר; ואם מילא מבור רשות היחיד לכרמלית, מותר לאחר שלא מילא בשבילו.

נראה שהמגן אברהם התלבט כמי השולחן ערוך התכוון לפסוק –

מגן אברהם על שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן רעו סעיף א

ול"ד למה שהביא בשבילו מחוץ לתחום דמותר לאחר דתחומין דרבנן ועוד דמה שהוא חוץ לתחום של זה הוי תוך תחומו של זה משא"כ בשאר איסור דרבנן:

אך להלכה הפוסקים נטו לשיטת רש"י, להתיר כל איסור דרבנן בהנאה למי שלא נעשה עבורו.

פרי מגדים אורח חיים אשל אברהם סימן רעו ס"ק א

ולענין דינא, באליה רבה ס"ק א' הביא דברי רבינו ירוחם [נתיב יב ח"י"ב סוף פב, ד] דבכל איסור דרבנן שרי לאחר. וכן בערוך השולחן (סימן רע"ו סעיף א) כתב שנראה שפסקו כתיורצו של רש"י.

רבנות- סימן רע"ו. שכ"ה סעיפים ו, ז, י"א-י"ג

סיכום

חז"ל גזרו איסור ליהנות ממלאכה שעשה נכרי עבור ישראל בשבת. הרמב"ם ביאר שהגזירה נועדה למנוע את האינטרס לומר לנכרי לעשות עבורו בשבת. במשנה מסופר שנכרי בנה כבש עבור הספינה שרבן גמליאל היה בה, ורבן גמליאל השתמש בכבש בשבת. מדוע היה מותר לו להשתמש בכבש? אביי הסביר שזהו מפני שרבן גמליאל לא נכח עת שהכבש נבנה. רבא אמר שאפילו אם היה נוכח היה מותר, מפני ש"נר לאחד, נר למאה".

הקריטריון של רבא – "נר לאחד, נר למאה"

רבא אמר שאם מלאכה אחת מספיקה בכדי לשמש רבים, מותר לישראל ליהנות ממנה. הגמרא חידדה את ההגדרה מהנאמר במשנה במכשירין, שאם מלאכה נעשתה עבור רבים, אנו נניח שהיא נעשתה עבור קבוצת הרוב. לדבר זה יש השלכות משמעותיות בדין. אם יש תושבים רבים, או אורחים רבים, ורובם נכרים, ליהודים יהיה מותר לנצל את כל מה שנעשה עבור כולם.

וכן פסקו הרמב"ם והשולחן ערוך.

מלאכה הנעשית עבור הנכרי ומוטבים בודדים

האם הדין שונה כאשר אין מוטבים רבים, אלא רק הנכרי ואנשים בודדים נוספים? הרשב"א כתב שאם המלאכה נעשתה עבור הנכרי עצמו וגם עבור אחרים, ההנחה היא שאדם שם את עצמו במרכז, ולכן זה יוגדר כמלאכה שנעשתה עבור הנכרי, ומותר לישראל ליהנות ממנה. ראינו שהפוסקים קבלו את הקולא הזאת באופן מעשי. מהרמב"ם מדויק שחלק על כך. בביאור הלכה חשש לדברי הרמב"ם, אך כתב שאין למחות ביד המקלים כרשב"א. ובשש"כ כתב כרשב"א.

אך הפוסקים הבחינו בין עשייה לצורך שניהם לבין הערמה. אם הנכרי עושה עבור ישראל, אך בוחר לעשות גם עבור עצמו כדי להתיר את השימוש של ישראל, הרי שגם מה שעשה עבור עצמו בעצם נעשה בשביל ישראל, ואזי יהיה אסור ליהנות מהמלאכה.

הקריטריון של אביי - נוכחות

הגמרא ביררה מדוע היה מותר לרבן גמליאל להשתמש בכבש שנבנה עבורו. אביי ענה שאם המלאכה נעשתה שלא בפני ישראל, מותר ליהנות ממנה. רבא תירץ שנר לאחד נר למאה.

האם דברי אביי להלכה?

הרשב"א והר"ן דייקו מלשונו של רבא שהוא לא חלק על אביי. וממילא דברי אביי יתקבלו להלכה לשיטתם. הרמב"ם, הרי"ף והרא"ש לא הזכירו את דברי אביי. המגיד משנה התלבט האם זה נבע מכך שלא סברו כדבריו, או שחשבו שדבריו מובנים מאליהם. הט"ז דייק שהשולחן ערוך הבין שהם דחו את שיטת אביי. ערוך השולחן הוכיח מפירוש המשנה שהרמב"ם סבר שדברי אביי מובנים מאליהם, ופסק כמותו. האם המשמעות היא שמותר לישראל ליהנות ממלאכה שעשה נכרי שלא בפניו, אפילו אם הנכרי יודע שיש לישראל צורך במלאכה – המג"א כתב שבמקרה זה יהיה אסור ליהנות מהמלאכה, ומערוך השולחן משמע שמותר, ועל סמך זה לימד זכות על המנהג ליהנות ממלאכה שנכרים עשו שלא בפני ישראל, ומשמע שם שהנכרי ידע שהיהודים רגילים להגיע אליו, וסביר שהרבה במלאכה עבורם.

הנעשה עבור ישראל זה נאסר על ישראל אחר?

הראשונים הקשו מדוע בסוגיה שלנו משמע שמה שנעשה עבור ישראל אחד נאסר לכל ישראל, ואילו במסכת ביצה (כד:) מפורש שהנעשה בשביל אחד לא נאסר על אחרים.

הראשונים אמרו שלושה תירוצים מרכזיים –

1. מדובר בתחומין דרבנן, ובמלאכות דרבנן הנעשה עבור אחד לא נאסר על אחר.
 2. בתחומין הגזירה היא שמא יבקש מהגוי להביא עבורו, ואין חשש שהגוי יטרח עבור מי שלא מכירו.
 3. איסור תחומין לא שווה לכולם, התחום של אחד אינו תחום של אחר, וא"כ לא שייך לגזור על כולם.
- אמנם המגן אברהם הביא את התירוץ הראשון והשלישי. אך החיי-אדם פרי מגדים וערוך השולחן כתבו להלכה כתירוץ הראשון. ואם כן מה שנאסר עבור אחד אסור לכולם רק אם מלאכה דאורייתא יצרה את התוצאה.

עסקנו הפעם בהגדרת מה נחשב מלאכה שנעשית עבור ישראל. בשיעור הבא נגדיר מה נקרא הנאה מהמלאכה.